

prilagajanje uničujoče. Čisti zrak, bistra tekoča voda, zemlja, morje, ogenj, prefinjene sile sveta, naravna ubranost, raznovrstnost življenja in njegovih oblik in razodetij – vse to je oblikovalo človekovo naravo v vsem njegovem dosedanjem razvoju in ustvarilo v njem globoko zakoreninjene potrebe strasti in ganjenosti, ki jih kratko in malo ni mogoče izkoreniniti brez bolečih in nevarnih posledic. Obubožanje čutnega in čustvenega življenja bo privedlo do tega, da bodo krnele prav tiste posebnosti, ki so izključno lastne človeku in zavoljo katerih je sploh človek. Kot pravljični Antej človek izgublja moč v trenutku, ko izgublja stik z zemljo – naravo.

Prev. Ciril Stani

Z obrobja vsakdanjosti

V SLOGI JE MOČ – ?

Tone
Peršak

Točno sredi novembra, 15. in 16., je v največji dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani potekal drugi zbor slovenskih kulturnih delavcev. Kot član iniciativnega odbora in eden od razpravljalcev sem bil seveda tudi osebno zainteresiran za to, da bi zborovanje čim bolj široko in čim bolj pozitivno odmevalo med ljudmi. Tem bolj sem bil prizadet ob prvih kritikah in celo zelo odločnih zavrnitvah ne le posameznih diskusij, temveč tudi zbora v celoti. Ko sem samo dan po zaključku zbora sodeloval v radijski oddaji Studio ob sedemnajstih (o ustavnih spremembah), mi je ena od poslušalk zastavila vprašanje, od kod nam, »kulturnikom« ta samozavest, da meni nič tebi nič govorimo v imenu vsega naroda, ne da bi nas kdo pooblastil za to in nam dal kakršenkoli mandat. Še posebej pa so jo motili posamezni »militantni nastopi«, po njenem mnenju neutemeljeni in menda celo krivični do slovenske politike. Podobne kritične opazke o kulturniškem zborovanju so tisti večer izrekli še nekateri poslušalci oddaje Studio ob sedemnajstih in tako mi je bila tedaj, žal, povsem nepripravljenemu na to, pravzaprav vsiljena vloga advokata vseh tistih, ki smo se udeležili drugega zbora slovenskih kulturnih delavcev kot razpravljalci ali vsaj kot poslušalci, ki so večini govornikov dokaj prizadevno ploskali. Priznam, da so me ti negativni odmevi prvi hip precej presenetili. Bil sem že navajen na to, da so predstavniki »politike« na takšna zborovanja (na javne tribune Društva slovenskih pisateljev ipd.) in na sodelujoče gledali nekoliko postrani, medtem ko se je »ljudstvo« v glavnem pozitivno opredeljevalo do teh manifestacij slovenske »glasnosti«. Vendar sem si kmalu dopovedal, da je takšne, čeprav neprijetne ocene treba sprejemati z vso strpnostjo in, vsaj v posameznih primerih, celo kot enega od dokazov, da se slovenska družba dejansko demokratizira. Ljudje se očitno več ne opredeljujejo kar a priori, temveč začenjajo tehtati argumente za to ali ono trditev in se šele nato odločijo, ali se z njo strinjajo ali ne.

Seveda pa je treba tudi v tem primeru razlikovati vsaj dve osnovni vrsti kritikov in kritik. Na eni strani so gotovo tisti, ki so o vsebini razprav na zboru razmišljali in se šele nato opredelili zoper posamezne razprave ali kar proti zboru v celoti, ker pač drugače mislijo. Na drugi strani pa so oni – in bojim se, da je le-teh za zdaj še več, ki so tako reagirali iz strahu. Zdi se namreč, da je mnoge ljudi v Sloveniji strah prihodnosti. Ta strah zbuja

v njih zapletena politična situacija v Jugoslaviji. In pri teh ljudeh pozivi k enotnosti in slogi, k strnitvi vseh sil pod zastavo, ki jo nosijo predvsem trije od vseh mogočih slovenskih predsednikov, Milan Kučan, Janez Stanovnik in Jože Smole, seveda naletijo na zelo plodna tla. To so ljudje, ki so pred vse manj slavno in vse manj uspešno 17. sejo CK ZKJ odmislili in zavrgli vse nekdane (eventualne) pomisleke v zvezi s politiko slovenskega političnega vodstva in ZKS in so množično pošiljali CK ZKS telegrame z zagotovili o podpori, in ki so nato po 17. seji skupaj s slovensko politiko slavili »zmago razuma« na tej seji in »zmago« slovenskih predstavnikov v zvezni ustavni komisiji ter uživali v slogi, enotnosti in vzajemnem razumevanju slovenskega ljudstva in vodstva. Po vseh teh »zmagah«, po katerih se je zdelo, da so vse nevarnosti, ki so nam pretile (državljska vojna, radikalna centralizacija in unitarizacija ter izguba slovenske suverenosti ipd.) odstranjene, so seveda tem ljudem razprave na zboru slovenskih kulturnih delavcev preprosto morale zveneti kot naravnost samomorilsko razbijanje enotnosti in sloge, se pravi kot ogrožanje slovenskega naroda od znotraj. In resnično: bilo je slišati očitke, ki so merili prav v to smer, češ da kulturniki žagamo vejo, na kateri sedijo tisti, ki nas v teh svinčenih časih vendarle uspešno branijo pred naskoki centralističnih in unitarističnih sil iz širšega jugoslovanskega prostora. Posamezniki so nas zmerjali kot samozvance brez osnovnega čuta za realnost in kot prenapeteže, ki jim ni mar za resnične interese slovenskega ljudstva. Že pred tem je bilo slišati podobne očitke zlasti na račun Društva slovenskih pisateljev in na račun še nekaterih posameznikov, ki so tudi podvomili o tem, da je izid pogajanj v zvezi z ustavnimi amandmaji res tako nenavadno pozitiven za Slovenijo, tudi od najvišjih predstavnikov slovenske politične elite. Toda tudi v teh obsodbah je bilo razbrati dodaten očitek, da dvomljivci razbijajo doseženo enotnost in slogo, ki naj bi nam edini omogočali, da zares kaj dosežemo, zase in za Jugoslavijo v celoti.

Po vseh teh očitkih je seveda mogoče dobiti slabo vest in se ves bolan od moralnega mačka svetobolno pokesati; a bolj pametno se je najbrž vprašati, kaj naj bi nam sloga in enotnost v resnici zagotavljali ali celo prinesli. Pomenili naj bi strnitev vseh sil in moči naroda ob političnem vodstvu, ki v posameznih primerih resnično govori tako in o takšnih načrtih, da bi se človek rad pridružil. Po drugi strani pa je vseeno težko utišati glas previdnosti in dvoma: navsezadnje so to ljudje, ki so bolj ali manj vsi že desetletja v ožjem, če ne celo najožjem političnem vrhu in so tako neposredno ali vsaj posredno sokrivi za današnje krizno stanje in tudi za »ogroženost« Slovenstva, ki jo do neke mere zdaj že tudi sami priznavajo. To so ljudje, ki so člani iste ZK, ki vlada v deželi in v državi že ves čas od leta 1945 popolnoma neomejeno in neovirano in nam zdaj ponovno zagotavlja, da je samo ona zmožna ponuditi formulo odreditve, vsi drugi pa naj to priznamo in potem bomo lahko tudi sodelovali pri uresničevanju njenih konceptov. In ne nazadnje se je treba vprašati, kakšne izkušnje že imamo Slovenci s te vrste slogo in enotnostjo. Žal je treba priznati, da so te izkušnje slabe. Kar spomnimo se tako imenovanega slogaštva iz druge polovice preteklega stoletja, ki pomeni eno tistih obdobj, ki se jih kot narod lahko sramujemo. Kot nasprotje tej izkušnji bi lahko postavili NOB. Že res, da »zgodovinarji«, ki pišejo zgodovino tako, da popularizirajo resnico zmagovalcev, trdijo, da pomeni čas NOB tudi čas popolne enotnosti slovenskega naroda v tem času, kot da je ta narod tedaj res do zadnjega

moža složno sledil klicu OF. Pa ni res tako. Res je, da pomeni NOB najslavnejše obdobje novejšje slovenske zgodovine, ko smo Slovenci dokazali, da smo si sposobni sami priboriti svobodo in pravico do obstoja, vendar je bil to hkrati tudi čas, ko smo se Slovenci po desetletjih protireformacije spet enkrat nadvse krvoločno klali med seboj. Število belogardistov, število domobrancev, število emigrantov, ki so l. 1945 zapustili domovino, in ne nazadnje število tistih, ki so jih zmagovalci postrelili v Kočevskem Rogu in drugod po Sloveniji, priča, da tisti čas med Slovenci ni bilo sloge in enotnosti, ampak boj na življenje in smrt. In vendar je to najslavnejše obdobje slovenske zgodovine v zadnjih stoletjih. To seveda ne pomeni, da sem proti slogi in enotnosti zato, ker se zavzemam za prelivanje krvi med Slovenci. To bi bilo seveda skrajno samomorilsko. Poudariti želim to, da sem proti slogi in enotnosti za vsako ceno, ker se mi zdi sloga, kakršno nam ponujajo, neustvarljiva in brezperspektivna. Bolj kot karkoli drugega je na Slovenskem danes treba vzpostaviti boj mnenj in idej, soočenje vseh možnih konceptov gospodarskega, kulturnega in političnega razvoja, skratka, brez-kompromisno konkurenco na svobodnem tržišču idej, kajti vse predolgo smo živeli v znamenju ene same resnice in ene same vizije, ki se je, žal, izčrpala, še preden se je utegnila zares uveljaviti. Eno je gotovo res: razmislek o prihodnosti Slovenije in Slovencev (in o prihodnosti Jugoslavije in vseh Jugoslovanov) je hkrati tudi razmislek o socializmu in možnostih socializma. Če pa upoštevamo ta kontekst, moramo žal priznati, da med deklarirano socialističnimi državami ni kakšnih posebno privlačnih zgledov. Zato mora biti razmislek o vsem tem še toliko bolj temeljit in zato so pozivi k slogi in enotnosti v imenu socializma od tistih, ki že desetletja neuspešno gradijo uspešni socializem, toliko bolj problematični. Če že ne več, bi bilo treba ponuditi kot vabo vsaj resnično konkreten koncept političnega, gospodarskega, znanstvenotehnološkega in kulturnega razvoja Slovenije.

V tej luči torej priznavam vsakomur pravico do negativne ocene posameznih nastopov na zboru slovenskih kulturnih delavcev ali zborovanja v celoti, prisluhnil pa bi z veseljem predvsem tistim kritikom, ki sami ponujajo tehtnejše in bolj prenikave analize trenutnega stanja slovenske družbe in privlačnejše koncepte razvoja te družbe.

»POZIV POGUMNIM IN POKONČNIM«

Naslov te glose je dobesedno prepisan iz osrednjega slovenskega dnevnika z dne 15. novembra 1988. Gre za uvodnik (v okvirčku na prvi strani), ki ga je mogoče brati tudi kot neke vrste reklamnopropagandni oglas, s katerim novinar Vlado Šlamberger – kot da bi pisal po naročilu predsedstva CK ZKS – vabi »pogumne in pokončne« Slovence, naj se včlanijo v ZKS. Bolj kot vsebina tega teksta sama po sebi moti pozornega bralca podtekst. Ta podtekst namreč opozarja, da ZK ob tem, ko po eni strani začenja relativno spretno uporabljati metode sodobnega marketinga, po drugi strani še vztraja pri zelo konvencionalnih, pravzaprav arhaično paternalističnih mišljenjskih vzorcih, ko razmišlja o svoji poziciji v družbi in o svojem odnosu do posameznika. V zvezi s tem so simptomatična zlasti naslednja sporočila: ZKS, piše Šlamberger, »predlaga vsem mladim, ustvarjalnim, pogumnim, pokončnim ljudem, naj vstopijo v zvezo komunistov in

tako pokažejo svojo odločenost pomagati v prenovi same ZK in družbe kot celote.«

Ja, prosim vas, kdo pa ne želi biti »mlad« oziroma kvečjemu »manj mlad« (ta prijem je vreden spretnega prodajalca modne konfekcije) in povrh še »ustvarjalen«, »pogumen« in »pokončen« in le kdo ne želi »pomagati v prenovi... družbe kot celote«? Vse to je skrajno pozitivno. Je pa v stavku tudi nevidna, vendar učinkovita zanka. Če vse to si in če vse to res želiš, boš to dokazal šele z vstopom v ZK. To logiko še potencira zadnji stavek tega propagandnega sporočila: »S tako zvezo komunistov, ki bo partija gibanja, ne partija oblasti, in z ljudmi, ki vidijo perspektivo Slovenije in Jugoslavije enako ali podobno kot slovensko politično vodstvo, se bo možno približati socializmu po meri ljudi.« V tem stavku manjka ena sama beseda – beseda »samo«. Torej *samo* s tako zvezo komunistov in *samo* v koaliciji s »slovenskim političnim vodstvom«. Ta »samo« ni zapisan, je pa razumljiv iz konteksta in bralec, ki seveda podzvestno dojema tudi podtekst, ta »samo« sprejema kot bistveni del sporočila, pri čemer pa mu ta bistveni poudarek na videz ni vsiljen. To je dejansko že kar višja šola političnega marketinga, ki ga uporabljajo več ali manj vse politične stranke po svetu, vendar precej bolj upravičeno tiste, ki nimajo zagotovljenega monopola na »resnico« in oblast. Pri nas pa takšno sporočilo dobi nekoliko drugačen predznak, ker tu prijem, ki pripada okoljem, ki funkcionirajo kot svobodno tržišče idej in konceptov, uporablja tista sila, ki (vsaj doslej je bilo tako) ne dovoli, da bi takšno svobodno tržišče idej zares zaživel. Podtekst tega besedila pa hkrati – morda celo nehote – opozarja, da v bistvu ta sila tega ne namerava omogočiti niti v prihodnje. Kajti, kot rečeno (samo) »s tako zvezo komunistov« in (samo) tisti, ki bodo mislili enako ali vsaj podobno kot aktualno slovensko politično vodstvo, bodo mogli in smeli krmariti ladjo slovenstva proti »socializmu po meri ljudi«, ki pomeni novo ime za vizijo, v imenu katere je že spet opravičljivo razločevati ljudi na tiste, ki nekaj smejo, in one, ki tega ne smejo, ker niso pravi itd. . . .

Mimo tega besedila pa je seveda treba opaziti, da bije slovenska ZK tačas pravzaprav obupni boj, s katerim skuša in mora dokazati smiselnost in upravičenost svoje pozicije in vztrajanja na tej poziciji. Upam le, da ni to edini smisel in cilj tega boja, hkrati pa seveda moram pripomniti, da gesla o »sestopu« za zdaj ostajajo zgolj gesla. Obupni boj zato, ker je treba ob tem, ko se število članov ZKS nenavadno krči, ko zapuščajo njene vrste predvsem ljudje, ki bi morali pomeniti njeno miselno jedro, ko postaja vnebovpjajoče očitno, da je bila gospodarska, razvojna in (med)nacionalna politika ZKJ in z njo ZKS napačna, dokazati, da je vendarle prav, da ta ista ZK še vedno drži vse vajeti v lastnih rokah in se – zlasti v jugoslovanskem okviru – vse čvrsteje oklepa sedla. Bilo bi skrajno zoprno in tragično, če bi prihodnost pokazala, da je ZK (jugoslovanska in tudi slovenska) to malo liberalizacije, ki jo tako glasno obljublja in tako počasi omogoča, dovolila samo zato, da bi ljudstvo, ki mu vlada, preživel oziroma, da se ne bi poklalo med seboj.

PRORAČUN

Prvega decembra 1988, torej točno na dan sedemdesetletnice Jugoslavije, smo v poročilu s seje Izvršnega sveta Slovenije (Radio Ljubljana ob

22.00) slišali naslednje podatke: zvezni izvršni svet je predlagal, naj bi proračun federacije za prihodnje leto znašal malenkost manj kot 21.000 milijard dinarjev. Po tem načrtu naj bi SR Slovenija prispevala v proračun nekaj več kot 7.000 milijard, torej več kot tretjino. Republika, v kateri živi manj kot 10% prebivalstva Jugoslavije, ki ustvari okrog 22% jugoslovanskega nacionalnega dohodka, naj bi torej prispevala 35 ali celo več odstotkov državnega proračuna za kritje potreb. Te številke so pač še en prispevek k vsemu tistemu, na osnovi česar je že doslej potekal nekulturni dialog na temo, kdo koga in kako kdo koga izkorišča v Jugoslaviji.

No, pa še opomba, ki bo omogočila očitke o separatizmu: kdo ve, ali bi bil proračun eventualne samostojne slovenske države tudi tako visok ali ne? To je seveda skrajno načelno vprašanje!